

Heykeli Sinestetik Düşünmek

Thinking Sculpture Synesthetically

Önder YAĞMUR¹

Geliş Tarihi: 18.06.2018 / Düzenleme Tarihi: 13.09.2018 / Kabul Tarihi: 16.09.2018

Özet

Sanatsal üretimin biçim ve form olarak bütünlüğünü sağlayan kompozisyon sanatın ifade dilini oluşturmaktadır. Duyulararası ilişkiler sanat eserinin oluşmasında önemli bir etkidir. Sanat ve sanat eserinin oluşumunda psikolojik/nörolojik bir durum olarak değerlendirilen sinestezik durumun doğrudan veya dolaylı olarak etken olduğunu ifade etmek gerekir. Bu bilinç dışı durum sanatçının estetik algısıyla kurgulanarak sanatsal çıktıya dönüşmektedir.

Bu çalışmada estetik sanatsal bir niyet ile ortaya konan sanat yapıtlarında literatür taraması ve doküman analizi yapılarak sinestetik bir bakışla betimsel okuma yöntemi kullanılmıştır. Sanatsal üretim sürecinde sanat yapıtına psiko-nörolojik bir durum olan sinestetik bakışla anlamlandırılmaların ortaya konulması ve sinestezinin, bir sanatsal çalışmaya bakıldığında, sanatsal yaratıcılığı anlamak ve anlamlandırmak için önemli bir anahtar olarak düşünülmesi amaçlanmıştır. Sinestezi, birçok sanatçıyı yoğun yaratıcılık dönemlerinde etkilemiş olduğu düşünülmektedir. Çevresel faktörlerin ve yaşam şartlarının da sıra dışı yaratıcı eserlerin ortaya çıkmasında önemli katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu çalışmada sinestezik sanatsal üretim durumları Umberto Boccioni (Görsel Enerji Dönüşümleri), Marcel Duchamp (Yaratıcı Bir Konsept Olarak Hareket), Man Ray (Duyuların Kararsızlığı), Meret Oppenheim (Bilinçdışı Rapor), Carol Steen (Sinestetik Yaratım), Füsun Onur'un (Müziksel Ritim), eserleri üzerinden incelenmiş, sanatsal üretim sürecinde sinestezik bulgu Önder Yağmur'un (Sinestetik Kompozisyon) kişisel deneyimleriyle ilişkilendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sanat, Heykel, Sinestetik

Abstract

The composition that provides the integrity of artistic production as form and form constitutes the language of expression of art. Sensory relations are an important factor in the creation of art. It is necessary to state that the synesthetic state, which is considered as a psychological / neurological condition in the formation of art and art work, is the direct or indirect factor. This unconscious situation is transformed into artistic output by being constructed with the aesthetic perception of the artist.

In this study, literature review and document analysis were performed in the works of art which were presented with an aesthetic artistic intent and descriptive reading method was used with a synesthetic look. In the artistic production process, it is aimed to reveal the semantics with synesthetic view, which is a psycho-neurological state of the art work, and to consider synesthesia as an important key to understand and understand artistic creativity when looking at an artistic study. Synesthesia is thought to have influenced many artists during periods of intense creativity. It is thought that environmental factors and living conditions also contribute to the emergence of extraordinary creative works. In this study, the synesthetic artistic production states Umberto Boccioni (Visual Energy Transformations), Marcel Duchamp (Moving as a Creative Concept), Man Ray (Sensation of Sensations), Meret Oppenheim (Unconscious Report), Carol Steen (Synesthetic Creation), Füsun Onur (Musical Rhythm) has been studied through his works, and the synesthetic finding in the artistic production process has been associated with the personal experiences of Önder Yağmur (Synesthetic Composition).

Key Words: Art, Sculpture, Synaesthetic

Giriş

İnsan varoluşu icabı dış dünya ile sürekli ve karşılıklı bir diyalog halindedir. Duyularımızı bir anlamda dış dünyadan bilincimize veri ulaştıran kapılar olarak niteleyebiliriz. Duyma, görme, koklama, tatma, dokunma, zaman hissi vb. (Keskiner, 2013:1) duyularla İnsan, kendisinin dışındaki nesnelere kavradığı gibi kendi varlığını ve psikolojik yapısını da iç gözlem yoluyla kavrayıp bir bilinçlenme süreci yaşayabilir.

İnsanın kendisini bilme serüveninde estetik ve sanatsal resim, mimarlık, heykel, edebiyat, müzik vb. gibi üretimler işitme ve görme duyularıyla ilgilidir (Tunalı, 2008:31-32). Böylece sanatsal ve/ya psikolojik yaşantıları anlamlandırmak mümkündür. Dolayısıyla, estetik davranışın (Gürsu, 2015:1029), sanat ve sanat eserinin, doğrudan veya dolaylı olarak

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü.
E-posta: oyagmur@atauni.edu.tr

psikolojik/nörolojik durumlarla ilişkisinin olduğunu sanatçı, izleyici ve sanat eserinin psikolojik yansıması ve analizinin de önemli bir yer işgal ettiğini ifade etmek gerekir.

Sanatsal eylem algılamayla başlar. İşitsel algı ile görsel algı, müzik ile renk, (Manav, 2014:197) algılama sürecinde; göz veya kulak frekans analizi yapamaz ancak farklı dalga boylarındaki renklere veya seslere görsel-işitsel tepki verebilme yeteneğine sahiptir.

Bu tepkiler sanatta renk, şekil ve ses olarak ifade bulur ve bazen farklı duyuları, hatta Rimbaud'ya göre bütün beş duyuyu birden kışkırtabilir (synesthesia). Burada özne ve nesne, ruh ve madde, soyut ve somut birbirleri içinde erir (Artun, 2018:29). Farklı duyu organları bir bütün halinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin renkler sadece görsel algıyı fiziksel bir uyarıcı olarak etkilememekte, aynı zamanda dokunsal ve işitsel algıya da etki etmektedir (Meerwein vd, 2007:26). Ortaklaşa duyumsayan yalnız göz ve kulak olmakla birlikte yanlısamalar sonucu beş duyudan birine özgü olan duyumsama yaşantısının ötekilere de geçmesinde aynı ölçüde etkindir. Böylece sanatın dilinde karşılıklı etkileşim ve iç içe geçmişliğin göstergesidir (Asiltürk, 2007: 197).

Algılama, anlamlandırma ve aktarma yaratıcılık sürecinde yaratıcı insanların bilişsel yapılarına göre nitelenebilir (Soygür, 1999:127). Yaratıcılığın normal ya da psikolojik/nörolojik kişilerde farklı düşünme özelliklerinden sinestezi (Salderay, 2014:14) duyu algılarının birbirini etkileyerek harekete geçirmesi, gerçeği farklı duygusal algılamaların karışımı olarak, iç içe girerek bütünleşmesidir. Sinesteziye sahip olan kişi için yazılı sözcükler, rakamlar renklenmekte, tatlar şekillenmekte, sesler, konuşulan dil zihinsel bir gökkuşağına dönüşmektedir (Albekoğlu, 2015:56). Bu eşzamanlı ilişkilendirmeler, herhangi bir bilinçli çaba olmadan doğal olarak gelişir (Bulut, 2017).

Bu algı biçiminin ya anormal ya da metaforik olduğunun daha eski görüşleri olsa da, eskiden beri düşünüldüğünden çok daha gerçek ve daha yaygın olan bir deneyimdir (Ione, 2008). Duyular arasındaki zengin ilişkiyi amaçlayan simgesel, metaforik ve çağrışımsal yaklaşım olan 19. Yüzyılda sembolistlerle güncellik kazanan sinestezi, bütüncül sanat düşüncesinin temel taşlarından biridir (Albekoğlu, 2015:56).

Araştırmalar, beynin işlevi ve uyarılara verilen yanıtlar hakkındaki nörolojik bulguların, beynin metaforları nasıl geliştirdiğini ve sanatı nasıl yorumladığına dair iç görü sunabileceğini göstermekte, bu teorilerin ve gözlemlerin sanatsal bilimin yeni nöro-estetik bilimi keşfeden bir sanat bilimine evrilmesinden başka bir şey olmadığını vurgulamaktadır. 20. yüzyıl, makineler, bilim ve teknoloji, iç gözlem, deney, değişim ve yenilikçi bir anlayış ile sanatçılar, bilim adamları, filozoflar zaman ve mekânın yeniden tanımlanmasından esinlenerek, sanatta sınırların ötesine geçmek için kullanılan sinestezi, iki duyu arasında duyu geçişi ve çok duyu, üç veya daha fazla, duyu geçişi olarak gerçekleştirilmekte, doğuştan ve estetik sanatsal bir niyetin ortaya konması olarak tanımlanmaktadır (Heyrman, 2005).

Umberto Boccioni Görsel Enerji Dönüşümleri

İtalyan fütürist heykeltıraş Umberto Boccioni, hız ve gücü, eşzamanlılık için bir arayışta (Boccioni,) sinestezik olarak hatırlananları ve görülenleri heykel formuna koyar. Figür (Resim 1) ileriye doğru ilerler, vücudun sınırlarını aşar, eğri ve akıcı çizgileri rüzgâra karşı savrulur durumdadır.

Resim 1. Umberto Boccioni, Uzayda Özgün Süreklilik Formları, Bronz, 1913

Boccioni bu heykeli iki yıl boyunca çizerek ve insan kas sistemi üzerinde çalışmalarda bulunarak geliştirmiştir. Sonuç, dinamizm ve eylem halinde güçlü bir bedenün üç boyutlu halidir. Boccioni, sıkışmış öznenin sınırlarını patlatıp aşması gerektiğini ve duyuların ötesine geçmesini istemektedir.

Marcel Duchamp Yaratıcı Bir Konsept Olarak Hareket

Fransız sanatçı Marcel Duchamp yaratıcı eylemin, içsel (sinestetik) nitelikleri çözüp yorumlayarak dış dünyaya aktarılması yönündeki tanımı aynı zamanda sanatçının sorgulamacı kimliğinin de sanatsal yaratıcılık sürecine dahil edilmesi gerektiğini savlamaktadır. Duchamp bu düşüncesiyle, sineztesinin anestezi (Cox, 2014:96) ile yan yana kullanılmasını tavsiye eder durumdadır.

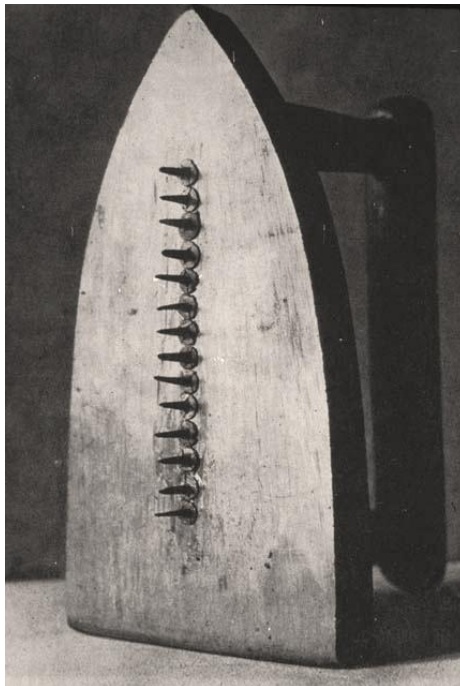

Resim 2. Marcel Duchamp, Bir Masa Etrafında, Photograph, 1917

Marcel Duchamp, kendisinin bir masa etrafında oturur portre fotoğrafını çektiği (Resim 2) kendi ek benleriyle sanatçının kendisinin bir beyin fırtınası oturumunun mizansen görüntüsünü beş figürle sunmuştur. Sinestezinin beş duyu organıyla duyu geçişlerine atıfta bulunmuş ama iç gözlemin bir sorgulamacı tezahürünü savunmaktadır.

Man Ray Duyuların Kararsızlığı

Amerikalı sanatçı Man Ray, bir demire bir dizi çivi eklenerek potansiyel olarak tehdit edici nesne oluşturur. Çivi ve metal arzu ve şiddeti çağırmasıyla çalışmaya verilen "Hediye" (Resim 3) ismi bir paradoks oluşturmakta, sanatsal fikir sadece onu işe yaramaz hale getirmek değil, aynı zamanda sinestetik duyuların deneyimlenmesi Ray'in ifade ettiği gibi "Hayallerimi, onları gerçekleştirme..." (Ray, 2015:219) kararlılığını ortaya koymuştur.

Resim 3. Man Ray, Gift 1921

Meret Oppenheim Bilinçdışıdan Rapor

Sanatçı Oppenheim'in "Kürk kaplı kahvaltı" (Resim 4) çalışması, duyuusal hazzın çeşitliliğine yani estetik sanatsal sinezteziye referans yapar; kürk dokunsal hazzı tatmin ederken, izleyiciyi de kürkle kaplı kapta bir içeceği, sosyalleşmiş insanın duyularını farklı psikolojik modlarını sistematize ederek (Erinç, 2011:51) düşündürüp neler hissedebileceğini hayal etmeye ve duyuların karışımı üzerindeki anti-estetik hissi sorgulamaya sevk eder.

Resim 4. Meret Oppenheim, Kürk Kaplı Kahvaltı, 1936

Carol Steen Sinestezik Yaratım

Bazı insanlar için, sinestezi, dünyayı algılayış biçimlerinin güçlü bir parçasıyken, bazıları için ise hayata yön veren duygulanım halidir. Sanatçı Carol Steen sinestezik halini sanatsal üretiminin merkezine koyan hatta sanatının kaynağı olarak sinestezisini görmektedir. Sanatçının Cyto (Resim 5) isimli çalışması kompozisyon, renk ve formlarının sinestezik görüntüsünün senteziyle ortaya çıkmıştır. Gördüğü birçok şekilden sade bir form oluşturmaya uygun olanlarını seçerek çalışmasını tamamladığını belirten (Carol, 2001:206) sanatçının eseri bir müzik eşliğinde dans eden formların birlikteliğini hissettirmektedir.

Resim 5. Carol Steen, Cyto, 1995

Fusun Onur Müziksel Ritm

Zamansal bir özelliğe sahip olan müziğin izlenmesi ve algılanmasında belirli bir sürenin geçmesi gerekirken, heykel karşısında izleyicinin ne kadar zaman geçireceği izleyicinin duyum birlikteliğinin işleyişine bağlı olup heykel sanat disiplininin sorunsal olmamıştır. Sanatçı Fusun Onur müziği sinestezik (Brehm, 2007:98) algıyla heykel çalışmalarının yaratımında kullanmaktadır.

Tekrar ve tekrarda farklılık Fusun Onur'un sanatsal çalışmalarının temelindedir. Sanatçının müziksel sinesteziğinde objeler, onların birbirleri ve yerleştirildikleri mekânla ilişkileri aracılığıyla sanata dönüştürdüğü "Opus II: Fantasia" (Resim 6) isimli yerleştirmelerinde görülür (Duben ve Yıldız, 2008:44).

Resim 6. Fusun Onur, Opus II: Fantasia, 2001

Sergi salonunun bütününe yayılarak sergilenen Opus II: Fantasia için 19 heykel kadesi, 250 çift 9 numara örgü şişi, porselen figürler ve altın yaldızlı ip yumakları kullanılmıştır. Yerleştirme tek bir müzik aletinin kullanıldığı bir beste gibi düşünülmüştür, zaman zaman karmaşa, zaman zaman da sessizlikler kurgulanmıştır (Akbaş, 2014:24).

Sonuç:

Sanatsal Üretimde Sinestezik Durumun Kişisel Olarak Deneyimlenmesi Önder Yağmur Sinestezik Kompozisyon

Psikiyatrik ve nörolojik temelli durumların, birtakım yaratıcı üstünlüklerin oluşmasını tetikleyip tetiklemediği araştırmalarla irdelenmeye çalışılmış ve bazı zihinsel durumların sanatsal üretim aşamasında sanatçıların eserlerine olumlu kazanımda bulunduğu düşünülmektedir. Sinestezi ve metafor bir sanatsal çalışmaya bakıldığında, sanatsal yaratıcılığı anlamak ve anlamlandırmak için önemli bir anahtar olabilir. Sinestezi, birçok sanatçıyı yoğun yaratıcılık dönemlerinde etkilemiştir. Çevresel faktörlerin ve yaşam şartlarının da sıra dışı yaratıcı eserlerin ortaya çıkmasında katkı sağladığı düşünülmektedir. Sanatsal üretiminin kaynağı olarak sinestezik hallerini kullanan sanatçılar duyumlararası ilişkiler durumunun sonucu oluşan görüntüleri kendi salt gerçekliğinden sentezleyerek ve yeniden kurgulayarak sanat eserini oluşturmada kullanmaktadırlar.

Yapılan birçok araştırmada, sanatsal çalışmalarda bulunan sanatçılarda psikolojik ve nörolojik temelli rahatsızlıklarının (Salderay, 2014:15) sanatsal üretimlerinde bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmış ve bir dereceye kadar etkin bir ilişkinin olduğu savlanmıştır. Justice isimli çalışma sanatçının dünyayı algılayış biçimini ortaya koymaktadır. Geçmişte kazanılan görsel bilgi, görüş alanında ortaya çıkan bir nesnenin ya da eylemin doğasını fark etmekle birlikte, ona topyekûn dünya görüşünü oluşturan bir yer tayin eder ve böylece düşünce görsel bir kavram altına yerleştirilir (Arnheim, 2007:109), yaratının gerektirdiği özel biçim bulunduğu keskin bir coşku duygusu (May, 1987:122) ve haz ortaya çıkar. Sanatçının sinestezik durumunun sanatsal üretiminin bir örneği olarak Justice (Resim 7) isimli çalışması, gerek renk, gerek kompozisyon ve gerekse form olarak duyu geçişlerinin organizasyonu sonucu oluşturulmuştur.

Resim 7. Önder Yağmur, Justice, 2006

Kaynakça

- Akbaş, S. (2014). Sessiz Müzik, Yıldız Journal Of Art And Design Volume:1, Issue: 2
- Albekoğlu, D. (2015). Dışavurumcu Sanatta Kandinsky, Klee ve Webern, Hero Dergisi, Sayı 1
- Arnheim, R. (2007). Görsel Düşünme, Metis Yayınları
- Artun, A. (2018). Baudelaire'de Sanatın Özerkleşmesi ve Modernizm, <http://www.aliartun.com/yazilar/ baudelairede-sanatin-ozerklesmesi-ve-modernizm/>
- Asiltürk, C. (2007). Düşünce, İnsan Dili Ve Sanat Dili, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1)
- Boccioni, U. Technical Manifesto of Futurist Sculpture, <https://www.unknown.nu/futurism/techsculpt.html>
- Brehm, M. (2007). Füsün Onur-Dikkatli Gözler İçin, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- Bulut, S. (2017). Renkleri Duymak, Sesleri Tatmak: Sinestezi, <https://noroblog.net/2017/04/29/renkleri-duymak-sesleri-tatmak-sinestezi/>
- Cox, H. (2014). Seeing Is Not Hearing: Synaesthesia, Anaesthesia And The Audio-Visual, <http://faculty.hampshire.edu/ccox/Cox.Seeing%20is%20Not%20Hearing.pdf>
- Duben, İ. & Yıldız, E. (2008). Seksenlerde Türkiye'de Çağdaş Sanat: Yeni Açılımlar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Eriş, S. (2011). Sanat Psikolojisine Giriş, Ütopya Yayınevi, Ankara
- Gürsu, O. (2015). Sanat ve Psikoloji Etkileşimi: Geleneksel Türk-İslam Sanatları Merkezli Bir Okuma Denemesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 38
- Heyrman, H. (2005). Art and Synesthesia: in search of the synesthetic experience", file:///Volumes/TOSHIBA/synesthesia/_Art%20and%20Synesthesia_%20in%20search%20of%20the%20synesthetic%20experience_%20by%20Dr.%20Hugo%20Heyrman.htm
- Ione, A. (2009). Synesthesia: Art and the Mind, (reviewed), Leonardo, Volume 42, Number 3
- Keskiner, S. (2013). Sinestezik Algı, <http://www.felsefesi.org/sinestezik-algı/>
- Manav, B. (2014). Işığın Müziğin Rengine Katarak Mekânın İletişim Gücünü Tasarlamak, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Yıl: 13, Sayı: 26
- May, R. (1987). Yaratma Cesareti, Metis Yayınları
- Meerwein, G. & Rodeck, B. & Mahnke, F. H. (2007) Color Communication in Architectural Space, Basel: Birkhauser
- Ray, M. (2015). Man Ray Writings On Art, Edited By Jennifer Mundy, , Published by the Getty Research Institute, Los Angeles
- Salderay, B. (2014). Psikolojik Temelli Zihinsel Rahatsızlık, Sanat Ve Yaratıcılık, Uluslararası Hakemli Tasarım Ve Mimarlık Dergisi, Yaz Dönemi Sayı:02 Cilt:01
- Soygür, H. (1999). Sanat ve Delilik, Klinik Psikiyatri, 2

Steen, C. (2001). Visions Shared: A Firsthand Look into Synesthesia and Art, LEONARDO, Vol. 34, No. 3

Tunalı, İ. (2008). Estetik, 11. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul

Görseller İçin Kaynak

Resim 1. <https://www.moma.org/audio/playlist/3/178>

Resim 2. <http://www.npg.si.edu/exhibit/duchamp/pop-ups/01-02a.html>

Resim 3. <http://slideplayer.com/slide/9272834/>

Resim 4. <https://www.mactechnews.de/gallery/picture/Noch-eine-Tasse-50836.html>

Resim 5. <https://www.pinterest.fr/pin/1055599891943478/?lp=true>

Resim 6. <http://www.nordbayern.de/kultur/wie-ein-gedicht-saum-der-zeit-1.7386011>.

Summary

The composition, which provides the form and form of artistic production as a whole, constitutes the expression language of the art. Hearing relationships are an important influence on the formation of the work of art. It is necessary to state that the synesthetic condition, which is considered as a psychological / neurological condition in the formation of art and art work, is a direct or indirect factor. This unconscious situation is transformed into artistic output by being edited with the aesthetic perception of the artist.

In a way, we can define our senses as gateways that transmit data to our consciousness from the outside world. Hearing, seeing, smelling, tasting, touching, feeling of time and so on. With the senses, human beings can experience a process of consciousness by grasping their own existence and psychological structure through internal observation as well as the objects outside it. Artistic action begins with perception. Visual perception with visual perception, music and color, perception process; it can not perform eye or ear frequency analysis but has the ability to react audiovisual to colors or voices of different wavelengths.

These reactions are expressed in art as color, shape and sound, and sometimes they can provoke different senses, or even all five senses according to Rimbaud (synesthesia). Here the subject and the object, the soul and the matter, the abstract and the concrete, melt together. Different sense organs emerge as a whole. For example, colors do not only affect visual perception as a physical stimulus, but also affect tactile and auditory perception. The feelings that are unique to one of the five senses, which are not only the eyes and ears that are sensed together but are illusive with being not the ears, affect the others in the same way in the past. Thus, the language of art is an indication of mutual interaction and interiors.

Perception, meaning, and transmission can be characterized by creative human cognitive structures in the creative process. The fact that creativity affects sensory perceptions interacting with each other in normal psychological / neurological individuals is a result of integrating reality into a mixture of different emotional perceptions. For the person who owns the synesthesia, written words, figures are colored, tastes are shaped, voices, spoken language becomes a mental rainbow. These simultaneous associations develop naturally without any conscious effort.

This is an experience that is far more real and more prevalent than ever before, even though it has earlier views that the form of perception is either abnormal or metaphorical. The symbolic, metaphoric and associative approach aiming at the rich relationship between the senses is one of the cornerstones of the idea of holistic art, which is becoming more and more popular with symbolists in the 19th century.

Umberto Boccioni, in a quest for speed and power, synchronicity (Boccioni,) puts in the form of sculpture what is remembered and seen as synesthesia. The French artist Marcel Duchamp argues that the definition of creative action, of interpreting and interpreting internal (synesthetic) qualities and transferring it to the outside world, must also include the artist's interrogative identity in the artistic creativity process. The American artist Man Ray creates a potentially threatening object by adding a series of nails to a demon. Artist Oppenheim's "Fur-covered breakfast" study makes reference to the variety of sensual pleasure, that is, aesthetic artistic taste; While the fur satisfies the tangible pleasure, the spectator systematizes different psychological modes of a drink in the fur-covered door, socialized human senses. For some people, cinesthesia is a powerful part of the way of perceiving the world, while for some it is the feeling that gives way to life. The artist Carol Steen sees the synesthetic state as the center of artistic production, even as a source of art. The difference in repetition and repetition is based on the artistic work of Fusun Onur. In the musical synesthesia of the artist, objects are seen in placements where they transform into art through the interrelationships between each other and the place in which they are placed. In the past, visual knowledge acquired in the past, while recognizing the nature of an object emerging in the field of view, assigns it a place that creates a total world view, and thus the thought is placed under a visual concept. The synesthetic finding in terms of artistic production was made with the personal experiences of Önder Yağmur (Sinesthetic Composition).

As a result, artists who use the cinesthetic states as a source of artistic production use the resulting images of the state of sensory relations to synthesize artwork by synthesizing and reconstructing their own mere reality.